

ШЛЯХИ ВПРОВАДЖЕННЯ НІМЕЦЬКОГО ДОСВІДУ В РОЗВИТОК УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Анна Гаврилюк

Київський університет імені Бориса Грінченка

Анотація:

У статті проаналізовано особливості розвитку університетської освіти в Україні та Німеччині; розглянуто основні нормативно-правові документи, які регулюють освітню політику цих двох країн; виокремлено основні тенденції розвитку університетської освіти; наведено результати анкетування серед студентів класичних університетів України; визначено шляхи впровадження німецького досвіду в розвиток університетської освіти в Україні.

Анотация:

Гаврилюк Анна. Пути внедрения немецкого опыта в развитие университетского образования в Украине. В статье проанализированы особенности развития университетского образования в Украине и Германии; рассмотрены основные нормативные документы, которые регулируют образовательную политику этих двух стран; определены основные тенденции развития университетского образования; представлены результаты анкетирования среди студентов классических университетов Украины; предложены пути внедрения немецкого опыта в развитие университетского образования в Украине.

Resume:

Havryliuk Anna. Ways of German experience implementation into the development of university education in Ukraine.

The article shows the peculiarities of development of Ukrainian and German university education. The author concentrates on the main legislative documents that regulate the educational policy of Ukrainian and German universities. The paper defines the main tendencies of university education development. It also specifies the ways of German experience implementation into the development of university education in Ukraine.

Ключові слова:

університетська освіта в Україні; університетська освіта в Німеччині; класичний університет; освітні реформи в Німеччині.

Ключевые слова:

университетское образование в Украине; университетское образование в Германии; классический университет; образовательные реформы в Германии.

Key words:

university education in Ukraine; university education in Germany; classical university; educational reforms in Germany.

Постановка проблеми. Розвиток університетської освіти в Україні тісно пов'язаний з євроінтеграційними процесами. Після приєднання України до Болонського процесу сталися важливі зміни у сфері вищої освіти. Оскільки університети України приєдналися до міжнародного освітнього простору вищої освіти, то європейський досвід, зокрема класичних університетів Німеччини, може бути запозичено й використано в реформуванні вищої освіти в Україні.

Досвід Німеччини як економічно розвиненої країни Європи доводить, що її освітня система є однією з найбільш продуктивних і високоякісних серед країн Західної Європи. Питання впровадження німецького досвіду в розвиток університетської освіти в Україні потребує ґрунтовного вивчення, систематизації та узагальнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку університетської освіти в Україні були порушені такими вітчизняними вченими, як: С. Квіт («Університет як засіб порозуміння в добу глобалізації»), С. Клепко («Політика розвитку вищої освіти України: стан і перспективи»), В. Кремень («Сучасний навчальний процес як синергетична система»), В. Луговий («Концептуальні засади розроблення національної рамки кваліфікацій»), О. Мещанінов («Сталий розвиток університетської освіти: баланс між глобальними та регіональними викликами»),

В. Огнев'юк («Реформування – як сутнісна характеристика сучасної освіти»), О. Савченко («Досвід реформування української освіти: спроба наукової рефлексії»), П. Саух («Університетська освіта: між історичною місією і реальною перспективою»), С. Сисоєва («Вища освіта України: реалії сучасного розвитку»), Н. Терентьєва («Векторність у розвитку університетської освіти»), Л. Товажнянський («Болонський процес: цикли, ступені, кредити»), Л. Хоружа («Вища освіта в Німеччині на порозі XXI століття»), Н. Чернуха («Соціологія освітніх реформ») та інші.

Формулювання цілей статті. Мета статті – окреслити й обґрунтувати перспективи використання німецького досвіду в університетській освіті України. Завдання – виокремити й актуалізувати перспективний досвід Німеччини з реформування класичних університетів для імплементації його в сучасний освітній простір України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Законодавчою основою для вищої освіти України є такі документи, як Конституція України, Закон України «Про вищу освіту» (2014), доповнені указами та постановами Президента й Кабінету Міністрів. До важливих нормативних документів, що стосуються реформування й модернізації вищої освіти, належать Біла книга національної освіти України (2009), Національні рамки кваліфікацій

у контексті Закону України «Про вищу освіту» (2014), Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року (2014). Зазначені правові документи визначають концептуальні, нормативні, методичні аспекти модернізації вищої освіти.

Важливою подією реформування вищої освіти в Україні було прийняття нового Закону України «Про вищу освіту» (2014) [1], що стало поштовхом до модернізації системи університетської освіти в державі. Основними термінами, що визначають вищу освіту, згідно зі ст. 1 Закону «Про вищу освіту» є: «автономія вищого навчального закладу, академічна мобільність, академічна свобода, акредитація освітньої програми, Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС), кваліфікація, компетентність, спеціалізація, спеціальність, сталий фонд, якість вищої освіти» [1]. Відповідно до Закону, створюється ряд організацій, які оцінюють і контролюють якість вищої освіти, зокрема Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, Єдина державна електронна база з питань освіти, Науково-методична рада [1].

Серед основних змін у системі вищої освіти виділимо такі: уведення п'яти рівнів вищої освіти: початковий рівень (короткий цикл); перший (бакалаврський) рівень; другий (магістерський рівень); третій (освітньо-науковий) рівень; науковий рівень [1]. Освітньо-кваліфікаційний рівень у вищій освіті було перейменовано на освітній ступінь. До освітніх ступенів вищої освіти входять: молодший бакалавр (90–120 кредитів ЄКТС); бакалавр (180–240 кредитів ЄКТС); магістр (90–120 кредитів ЄКТС); доктор філософії (30–60 кредитів ЄКТС) [1]. Уважаємо, що освітні ступені вищої освіти було впроваджено для докорінного реформування науково-освітньої галузі, а також для відповідності вимогам Болонського процесу та входження до європейського простору вищої освіти.

Національний експерт з реформування вищої освіти В. Луговий акцентує увагу на характерних змінах, які полягають в утвердженні компетентнісного підходу й результативної парадигми у вищій освіті. У зв'язку зі змінами Закону України «Про вищу освіту» (2014) мають бути впроваджені нові інструменти освіти: європейські кваліфікаційні метарамки й національні рамки кваліфікацій. До європейських метарамок кваліфікацій належать «знання й розуміння; застосування знань і розуміння; формування суджень; комунікація; здатність до подальшого навчання й розвитку» [3]. Згідно з національними рамками кваліфікацій, «кваліфікація – це офіційний результат оцінювання й визнання, який

отримано, коли повноважний компетентний орган встановив, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) за заданими стандартами» [3]. Науково-педагогічні працівники мають пройти оцінку якості викладання, засвідчуючи тим самим свої кваліфікації.

До сучасних законодавчих документів, які регулюють вищу освіту в європейському просторі, належать: Велика хартія університетів (Magna Charta Universitatum) та Лімська декларація академічних свобод і університетської автономії (The Lima Declaration on Academic Freedom and Autonomy of Institutions of Higher Education) [2, с. 16.]. Велика хартія університетів – це важливий документ, який визначає розвиток і вектори діяльності університетів. Ця хартія була ініційована Болонським університетом (Італія) і має на меті розширити співробітництво між усіма європейськими націями й університетами, оскільки цей документ має універсальний характер [2].

Українські університети займають активну позицію щодо інтеграції зі світовим простором вищої освіти. Згідно зі статистичними даними, 49 університетів підписали Велику хартію, серед них і Київський університет імені Бориса Грінченка, який приєднався до європейських цінностей вищої освіти в 2010 році. У преамбулі Великої хартії університет визначається як «самостійна установа в суспільствах з різною організацією, що є наслідком розходжень у географічній та історичній спадщині» [2]. Університет створює, вивчає, оцінює та передає культуру за допомогою досліджень і навчання [2]. Викладання й дослідницька робота в університетах мають бути неподільні, щоб навчання в них відповідало постійно змінюваним потребам і запитам суспільства, науковим досягненням.

Глобальні тенденції розвитку університетської освіти вивчали вітчизняні дослідники, зокрема М. Головань («Аналіз тенденцій розвитку вищої освіти в умовах глобалізації, інтеграції та інформатизації суспільства»), Т. Зданюк («Німецький досвід реалізації освітніх реформ у вищій школі»), О. Зигало («Сучасні тенденції розвитку освітньої політики в Україні»), С. Мартиненко («Європейський простір вищої освіти: тенденції розвитку та пріоритети»), Н. Терентьева («Тendenції розвитку університетської освіти в контексті академічної революції»), Н. Чернуха («Формування соціальної активності студентів в сучасному інтеграційному освітньому просторі»).

Серед тенденцій розвитку вищої (університетської) освіти переважна більшість

учених визначає такі: забезпечення якості освіти, інтеграцію, динамічність, інтернаціональність, університетизація вищої освіти, дистанційне навчання (В. Луговий, С. Мартиненко, В. Огнев'юк); важливість гуманітарної освіти (Н. Чернуха); міжнародна мобільність студентів (М. Головань, С. Квіт); навчання впродовж життя (О. Савченко, С. Сисоєва); зростання комунікаційних та інформаційних технологій, формування університету як дослідного середовища, революція в приватному секторі університетів; збільшення кількості студентів (Н. Терентьєва); недостатнє фінансування університетів.

Основними тенденціями університетської освіти в Німеччині, на нашу думку, є: Гумбольдтська модель поєднання викладання та проведення наукових досліджень; автономний статус університетів; децентралізація університетської освіти по федеральних землях; відсутність плати за навчання в університеті в усіх федеральних землях; постійне збільшення контингенту студентів і, як наслідок, явище «масового університету» (Massenuniversität); зростання кількості іноземних студентів; інтернаціоналізація; національна та інтернаціональна мобільність студентів і науково-педагогічних працівників університетів.

Правове поле щодо модернізації вищої освіти в Німеччині визначають нормативні документи, видані Федеральним міністерством освіти і науки (Bundesministerium für Bildung und Forschung) та Радою з науки (Wissenschaftsrat). Одним із правових документів, який визначає перспективи розвитку вищої освіти в Німеччині, є «Освітня реформа 2000–2010–2020» («Bildungsreform 2000–2010–2020») (2011) [5]. У сфері університетської освіти основними проблемами є: організація системи вищої освіти, забезпечення якості освіти, інтернаціоналізація та міжнародна складова освіти, основні тенденції розвитку вищої освіти, майбутні реформи вищої освіти [5, с. 155].

Однією з важливих тенденцій розвитку університетської освіти в Німеччині було визнано її автономний статус. Згідно з «Освітньою реформою 2000–2010–2020», політика автономії університетів визначається як дуже вдала й така, що має бути підтримана федеральними та державним урядами [5, с. 156]. Фінансування університетів є важливим моментом в освітній реформі, зокрема розширення бази фінансування університетів і професіоналізація науково-педагогічних працівників. Для виконання цього пункту було рекомендовано створити сприятливі умови для прийому викладачів на роботу, а також для підвищення їхнього професійного розвитку [5, с. 156]. Найближчими роками університети

мають покращити якість освіти, яка повинна відповідати вимогам міжнародних стандартів, зовнішньої підзвітності й внутрішнього підвищення продуктивності праці. Управління якістю освіти в університеті актуальне не лише для сфери викладання й проведення досліджень, а й для загальних підрозділів (бібліотека, адміністрація) [5, с. 157]. Ефективність системи якості в університеті розглядатиметься в контексті організаційного аудиту на основі міжнародних стандартів [5, с. 157].

На думку О. Савченко («Досвід реформування української освіти: спроба наукової рефлексії»), вища освіта в Україні потребує реформування та якісних змін. Серед нерозв'язаних проблем розвитку вищої освіти дослідниця виокремлює «функціональну неузгодженість законів в освітній політиці; ігнорування державою сфери вищої освіти; стрімкі зміни в нових законах, що перешкоджають виконанню зобов'язань попередніх законів; політична та економічна криза в державі і, як наслідок, низький рівень матеріального забезпечення науково-педагогічних працівників; відсутність актуальної статистики, що призводить до неточних результатів досліджень і рейтингів» [4, с. 388].

Досвід Німеччини, як економічно розвинутої країни Європи, доводить, що її освітня система є однією з найбільш продуктивних і високоякісних серед країн Західної Європи. Німецька система вищої освіти формувалася протягом століть. Вона є прикладом демократичної, європейської, інноваційної освітньої системи.

Відповідно до окреслених тенденцій розвитку класичних університетів Німеччини, вважаємо за необхідне визначити шляхи впровадження німецького досвіду в розвиток університетської освіти в Україні:

- забезпечення якості вищої освіти;
- інтернаціоналізація;
- автономний статус університетів;
- децентралізація університетської освіти;
- уведення мінімальної плати за навчання.

Університетська освіта в Україні нещодавно зазнала якісних змін стосовно контролю за забезпеченням якості освіти. Завданнями Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти є розробка та затвердження стандартів вищої освіти та стандартів освітньої діяльності [1]. Контроль за забезпеченням якості освіти може бути виконано також на рівні класичних університетів, як це відбувається в Німеччині. Ліцензування та акредитація факультетів здійснюється кожні п'ять-сім років і відповідають стандартам Болонського процесу за новою системою оцінювання.

Інтернаціоналізація та академічна мобільність є одними з основних векторів розвитку університетської освіти як у Німеччині, так і в Україні. У Німеччині постійно зростає кількість іноземних студентів, які навчаються в класичних університетах. Українські випускники серед країн Західної Європи також обирають Німеччину для навчання й працевлаштування. Одними з найбільш популярних спеціальностей, за якими запрошують на роботу випускників з України, є інформатика, медицина, фізика, хімія, машинобудування. Науково-дослідницькі інститути, такі, як Товариство імені Макса Планка для сприяння розвитку наук (Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften, MPG) і Німецьке науково-дослідницьке співтовариство (Deutsche Forschungsgemeinschaft, DFG), запрошують на роботу та стажування українських випускників і вчених для проведення досліджень у галузях медицини, біології, хімії, фізики та гуманітарних наук [5]. Уважаємо, що в Україні також мають бути створені науково-дослідницькі інститути, які б активно співпрацювали з європейськими університетами та їхніми випускниками. Українські класичні університети мають великий науковий потенціал, який ще недостатньо розкрито на міжнародному рівні.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (2014), автономний статус університетів уможливує «самостійність, незалежність і відповідальність вищого навчального закладу в прийнятті рішень щодо розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління». Ця реформа вищої освіти щодо автономності університетів орієнтується на європейські тенденції становлення й розвитку вищої освіти. Зокрема в Німеччині, автономний статус класичного університету як освіти реформа набув актуальності ще в 1810 році, коли В. Ф. Гумбольдтом було засновано Берлінський університет.

Автономія навчального закладу тісно пов'язана з ідеями академічної свободи та децентралізацією університетської освіти. Оскільки Німеччина розподілена на 16 федеральних земель, її освітня політика контролюється децентралізовано й регулюється Законом про федералізм (2006) (Föderalismusreform). З упровадженням нової реформи щодо автономного статусу університетів українська вища освіта може частково використати німецький досвід децентралізації освіти.

Вважаємо за доцільне ввести обов'язкову мінімальну плату за навчання. У Німеччині, наприклад, кожен студент має оплачувати своє навчання самостійно. Зазначимо, що плату за навчання було скасовано в 2009 році, на сьогодні ж студентський внесок у Німеччині становить від 200 до 440 євро на рік, залежно від федеральної землі. Є стипендія-кредит, яку студент може отримати в банку в разі скрутного фінансового становища. Оплачуючи своє навчання, німецькі студенти отримують високу якість навчання, поліпшену інфраструктуру університету, доступ до бібліотечних фондів, безкоштовний проїзд на всіх видах транспорту. Отже, на нашу думку, необхідно й в Україні скасувати навчання за кошти державного бюджету й упровадити мінімальну плату або студентські внески.

Німеччина вважається однією з тих європейських держав, де освітня політика здійснюється на високому рівні й має ефективні наслідки для університетської освіти. Українські класичні університети на своєму шляху до спільного європейського простору вищої освіти посідають почесне місце в ряді країн, які прилучилися до Болонського процесу. Вища освіта в Україні активно використовує досвід західноєвропейських, зокрема німецьких університетів, у плані поєднання викладання й проведення досліджень, а також реформування університетської освіти, зокрема через приєднання до Болонського процесу.

Висновки. Отже, узагальнення досвіду Німеччини з реформування класичних університетів дало змогу нам з'ясувати шляхи його імплементації в сучасний освітній простір України. Відповідно до окреслених тенденцій в розвитку класичних університетів Німеччини, визначено вектори впровадження німецького досвіду в розвиток університетської освіти в Україні. Це, зокрема, забезпечення якості вищої освіти, інтернаціоналізація університетської освіти, упровадження автономного статусу університетів, децентралізація вищої освіти, введення мінімальної плати за навчання.

Проведене дослідження не вичерпує всієї повноти визначення шляхів упровадження німецького досвіду в розвиток університетської освіти в Україні. Це детермінує необхідність подальшого вивчення освітньої політики в університетах Німеччини після впровадження Болонського процесу, а також дослідження розвитку інтернаціоналізації в університетах Німеччини та забезпечення якості освіти в університетах Німеччини й України.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014, № 1556-VII [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. – Назва з екрана (03.06.2015).
2. Ідея університету : антологія / упоряд. : М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська; відп. ред. М. Зубрицька. – Львів : Літопис, 2002. — 304 с.
3. Луговий В. Концептуальні засади розроблення національної рамки кваліфікацій / В. Луговий // Вища школа : науково-практичне видання. – 2010. – № 9. – С. 15–24.
4. Савченко О. Досвід реформування української освіти: спроба наукової рефлексії / О. Савченко // Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія: монографія / за ред. Василя Кременя, Тадеуша Левовицького, Віктора Огнев'юка, Світлани Сисоєвої. – К. : ТОВ «Видавниче підприємство «Едельвейс», 2013. – 460 с. – С. 385–395.
5. Blossfeld Hans-Peter. Bildungsreform 2000–2010–2020 / Hans-Peter Blossfeld. – Wiesbaden : VS, Verl. für Sozialwiss., 2011. – 256 s.

References

1. *Law of Ukraine “On Higher Education” dated 01.07.2014.* (2014). 1556-VII. [in Ukrainian].
2. Zubryts'ka, M. (2002). *The idea of university: Anthology.* In comps. M. Zubryts'ka, N. Babalyk, Z. Rybchyns'ka. Lviv: Litopys. [in Ukrainian].
3. Luhovyi, V. (2010). The conceptual bases of national qualification frame. *Vyshcha shkola: nauково-praktychne vydannia.* 9. 15-24. [in Ukrainian].
4. Savchenko, O. (2013). *The experience of Ukrainian education reform: an attempt of the scientific reflection.* Educational reforms: mission, reality, reflection: monograph. Kyiv: LLC “Publishing House “Edelweis”. [in Ukrainian].
5. *Blossfeld, Hans-Peter. Bildungsreform 2000-2010-2020.* (2011). Wiesbaden: VS, Verl. für Sozialwiss. [in German].

Рецензент: Павленко А.І. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:
Гаврилюк Анна Віталіївна
a.gavryliuk@kubg.edu.ua
 Київський університет
 імені Бориса Грінченка
 вул.. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ
 04053, Україна
 doi:10.7905/нвмдпу.v0i14.1088

Матеріал надійшов до редакції 23.02.2015 р.
Подано до друку 24.04.2015 р.